

توسعه کتابخانه‌های عمومی کشور و ضرورت اجرای طرح جامع

ارائه راه حل‌هایی برای ارتقای کمی و کیفی در دو جنبه نیروی انسانی و مواد کتابخانه‌ای گردند. بدین ترتیب پس از ارائه پیشنهاد و تصویب، از آن زمان تاکنون، این طرح در دو مرحله و ده پروژه توسط برگزیده‌ای از نیروهای متخصص در حوزه کتابداری مورد بررسی و تکمیل قرار گرفته است. در مرحله نخست، به تحقیق و مطالعه درباره پیشینه کتابخانه‌های عمومی و همچنین پیشینه تاریخی آنها در ایران و مقایسه وضعیت کتابخانه‌های عمومی در چند کشور منتخب از جمله: کانادا، آمریکا، هند، هلند، چین، مالزی، کویزنلند و چند کشور دیگر و مطالعات مقایسه‌ای و در نهایت تهیه کتاب‌شناسی و تنظیم پرسشنامه و ارسال آن به کتابخانه‌های عمومی استان‌های سراسر کشور پرداخته شد. در مرحله دوم، پرسشنامه‌ها گردآوری و مطالعات آماری درباره وضعیت موجود و آسیب‌شناسی آنها آغاز گردید.

افتتاحیه

همایش در روز چهارشنبه ۲۰ خردادماه ۱۳۸۳، در ساعت ۹:۳۰

همایش «طرح جامع توسعه کتابخانه‌های عمومی کشور» به‌منظور ارائه گزارش مرحله دوم طرح به وسیله مجریان و با هدف ایجاد ارتباطی نزدیک با کتابداران و استفاده از نظرات، پیشنهادات و انتقادات آنان برای اصلاح و تکمیل گزارش‌های وضع موجود با حضور معاونان امور کتابخانه‌ها و جمعی از مدیران و کتابداران کتابخانه‌های عمومی کشور به همت «دبیرخانه هیأت امنای کتابخانه‌های عمومی کشور» و پشتیبانی مؤسسه فرهنگی هنری عصر توسعه دانش در ۲۰ و ۲۱ خردادماه ۱۳۸۳ در هتل المپیک (سالن هگمتانه) واقع در جنب استادیوم آزادی برگزار گردید.

چگونگی شکل‌گیری طرح

مشکلات و کمبودهای گوناگون و مهجور ماندن کتابخانه‌های عمومی کشور و مسائل متعدد دیگر، تعداد بسیاری از مدیران و کتابداران را بر آن داشت تا طی نامه‌ای در بهمن‌ماه ۱۳۸۰، به وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی خواستار نگاهی جدی به معایب و نواقص کتابخانه‌ها و برطرف نمودن علل و کمبودهای موجود و در نهایت

باتلاوت آیاتی از قرآن مجید آغاز گردید. ابتدا آقای سید مهدی تقوی (رئیس هیأت مدیره مؤسسه فرهنگی هنری عصر توسعه دانش) به مهمانان خیرمقدم گفتند و سپس آقای مهندس ملک احمدی (دبیرکل دبیرخانه هیأت امنای کتابخانه‌های عمومی کشور) سخنرانی خود را ایراد فرمودند. ایشان در سخنرانی خود اهداف اصلی این نشست را نخست، ارتباط نزدیک با کتابداران که بهره‌برداران اصلی این طرح می‌باشند و در تکمیل پرسشنامه‌ها همکاری داشته‌اند و نظرات خود را کتباً و شفاهاً ارسال می‌نمودند تا در جریان مراحل مختلف اجرای طرح قرار بگیرند و در پایان مطالعات و شروع اجرای یافته‌ها در رهنمودهای طرح، همگام و توجیه باشند. هدف دوم، تا آنجا که امکان دارد از نواقص طرح کاسته و بر غنای آن افزوده گردد. قطعاً با مشارکت همه صاحب‌نظران، میزان زیادی از نواقص کاهش خواهد یافت. هدف سوم، ما می‌خواهیم از آرشویی شدن این مطالعات جلوگیری نماییم و با پیگیری مداوم، همگی

ما می‌خواهیم از آرشویی شدن این مطالعات جلوگیری نماییم و با پیگیری مداوم، همگی خواهان اجرایی شدن طرح باشیم.

خواهان اجرایی شدن طرح باشیم. در پایان نیز افزودند، گرچه تا کنون سعی بر آن بوده است که از نظرات نخبگان و کتابداران سراسر کشور استفاده شود با این حال مجدداً از تمامی اساتید دانشگاه‌ها و مؤسسه‌های پژوهشی و کتابداران دعوت می‌شود که با ارسال نظرات و پیشنهادات خود و تداوم همکاری با دبیرخانه ما را در هر چه بهینه‌تر شدن طرح یاری نمایند. در ادامه گزارش پژوهش‌ها و فعالیت‌های انجام شده به ترتیب زیر ارائه گردید:

الف - گزارش رئیس هیأت اجرایی

۱. کاظم حافظیان رضوی (رئیس جلسه): «گزارش روش اجرا و پیشرفت کار طرح جامع».

در حقیقت می‌توان مدعی شد طرح توسعه بر اساس درخواست کتابداران کتابخانه‌های عمومی کشور شکل گرفت. بدین ترتیب که طی نامه‌ای با امضای ۱۰۶ نفر از مدیران و کتابداران به وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی در بهمن‌ماه ۱۳۸۰، امضاکنندگان از برنامه‌ها، امکانات و ناشناخته ماندن کتابخانه‌ها گله داشتند و خواستار اتخاذ برنامه و روشی مناسب برای پویا کردن کتابخانه‌ها شدند. با همین مضمون نامه‌ای دیگر در ۱۱ اسفندماه ۱۳۸۰، با امضای جمع بسیاری از همین گروه به کمیسیون فرهنگی مجلس شورای اسلامی ارسال شد که خواهان توجه بیشتر در کارکرد کتابخانه‌های عمومی و وضعیت کتابداران این کتابخانه‌ها بودند.

بر همین اساس یک سال بعد در جلسه‌ای با حضور آقایان مهندس ملک احمدی و مهندس تقوی و بنده، بر اساس پیشنهاد آقای ملک احمدی تصمیم بر آن شد که راجع به «گذشته، حال و آینده کتابخانه‌های عمومی کشور» کار تحقیقاتی و منظمی انجام گیرد. بدین ترتیب طی برگزاری جلساتی پیشنهاد طرح، اهداف، هزینه‌ها و زمان‌بندی آن تصویب گردید و در ۲۱ اردیبهشت ۱۳۸۲، در جلسه‌ی نهایی بررسی پیشنهاد طرح جامع با ده پروژه تأیید شد.

پس از مدتی در ۲۲ تیرماه ۱۳۸۲، با مؤسسه فرهنگی هنری عصر توسعه دانش قراردادی منعقد گردید و در همین زمان هیأت نظارت که عبارت است از: دکتر نوش آفرین انصاری، دکتر عباس حرّی، دکتر غلامعلی طبرسا و دکتر غلامرضا غفاری و گروهی از مشاوران و کارشناسان دبیرخانه، گردهم آمدند و جنبه‌های مختلف پیشنهاد طرح را بررسی کردند.

در ۱۵ مهرماه ۱۳۸۲، با حضور معاونان امور کتابخانه‌های عمومی استان‌ها جلسه‌ای توجیهی برگزار شد و پرسشنامه‌های طرح توزیع و به سوی استان‌ها روانه گردید. در تکمیل این پرسشنامه‌ها چهار گروه نظارت می‌کردند. طرح مذکور ۸۵۱ کتابخانه عمومی را در ۲۸ استان، تحت پوشش نمونه آماری قرار داده، همراه با مجموع فرم‌های ۴۶ صفحه‌ای شامل صدها پرسش از وضعیت فیزیکی، نیروی انسانی، تجهیزاتی، مجموعه‌سازی، حفاظت و نگهداری، فهرست‌نویسی، خدمات عمومی، آموزش نیروی انسانی و ... بود که پس از جلسات توجیهی معاونان استان‌ها در تهران به وسیله آنان در کتابخانه‌های کشور توزیع شد. روش پژوهش پیمایشی است. ابزار گردآوری اطلاعات پرسشنامه است. آقای حافظیان در پاسخ به این سؤال، که اهمیت مطالعه و اجرای این طرح چیست؟ گفتند: برنامه چهارم توسعه بر دانایی محوری استوار است و هر چه در این راستا انجام گیرد و صرف فرهنگ شود، جامعه به هدف خود رسیده و موفق شده است. در حقیقت معتقدم حتی رانندگی و مرگ‌ومیر آنان در حوادث رانندگی به مطالعه‌شان بستگی دارد. اگر میزان تولید علم را به وسیله تعداد مقالات منتشر شده، طرح‌های اجرا گردیده، تنوع نویسندگان مطبوعات و تیراژ کتاب‌های به چاپ رسیده ارزیابی کنیم و نگاهی به چهارده میلیون تحصیل کرده و یک میلیون و چهارصد هزار دانشجو در کشور و از همه مهم‌تر چگونگی روابط مردم با یکدیگر بیندازیم به این حقیقت تلخ می‌رسیم که سرانه مطالعه در کشور بسیار پایین است. باید برای ارتقای فرهنگ شرایط مطلوب و امکانات و مکان‌های لازم را در جامعه توسعه داد که یکی از این مکان‌ها کتابخانه‌های عمومی است. در جمع‌بندی کلی باید گفت: «نظم، محصول فرهنگ است و فرهنگ عامل نظم‌ساز و سهم هر کس از زندگی به اندازه‌ی نظم است که رعایت می‌کند.» انسان با

فرهنگ، منظم رانندگی می‌کند نه انسان با مدرک! فرق است میان آنکه مدرک دارد با آنکه فرهنگ دارد.

۲. دکتر علی رادباوه: «پروژه کتاب‌شناسی طرح جامع و اصطلاح نامه توضیحی».

ابتدا برای اجرای «طرح جامع توسعه کتابخانه‌های عمومی کشور» مانند هر طرح اصولی دیگر باید به مطالعه و پژوهش در متون و ادبیات گذشته پرداخت، تا با آگاهی از تحقیقات انجام گرفته پیشین از اتلاف زمان و هزینه جلوگیری کرد.

این منابع شامل ۳۰۹ مقاله؛ ۱۷۷ گزارش؛ ۲۱ طرح پژوهشی؛ ۹۰ پایان‌نامه؛ ۷۵ کتاب فارسی؛ ۹۶ کتاب لاتین می‌باشد که از طریق جست‌وجو در کتابخانه‌ها، مجلات، نشریات و ... تدوین شده است که مهم‌ترین آنها عبارت است از:

نمایه مقاله‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی؛ مقاله‌نامه کتاب، کتابخانه و کتابداری؛ کتاب‌نامه کتابداری؛ چکیده پایان‌نامه‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی؛ گزیده مقالات ایفلا؛ فصلنامه کتاب؛ فصلنامه پیام کتابخانه؛ نشریه کتابداری و اطلاع‌رسانی آستان قدس رضوی، نشریه اطلاع‌رسانی؛ CD گنجینه، کتاب‌شناسی ملی؛ CD نمایه؛ فهرستگان کتب لاتین کشور؛ کتاب‌های لاتین؛ کتابخانه مرکز اسناد و مدارک علمی کشاورزی، کتابخانه دانشگاه تربیت مدرس، کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد، کتابخانه مرکزی دانشگاه صنعتی شریف و کتابخانه مرکز اطلاع‌رسانی انرژی اتمی.

اطلاعات کتاب‌شناختی تمامی رکودهای یاد شده همراه با امکان جست‌وجوی پیشرفته، در پایگاه اطلاع‌رسانی منابع مرجع مؤسسه «عصر توسعه دانش» با آدرس [www. sfbn921.com](http://www.sfbn921.com) در دسترس علاقه‌مندان می‌باشد.

ب - گزارش نشست اول

۱. دکتر رحمت‌الله فتاحی: «پروژه سازماندهی کتابخانه‌ها و ارائه راه حل مناسب».

این پژوهش با هدف بررسی وضعیت سازماندهی (فهرست‌نویسی، رده‌بندی و آماده‌سازی) و شناسایی حجم منابع سازماندهی نشده، منابعی که سالانه به کتابخانه‌ها افزوده می‌شود و باید فهرست گردند و نیز منابعی که در گذشته فهرست‌نویسی شده‌اند اما کیفیت آنها مطلوب نیست و باید مجدداً سازماندهی گردند؛ همچنین نیروی انسانی متخصص موجود و مورد نیاز، امکانات موجود و مورد نیاز از قبیل سخت‌افزار، نرم‌افزار، بودجه، منابع کتاب‌شناختی موجود و مورد نیاز، خط‌مشی کنونی و خط‌مشی مناسب (متمرکز، نیمه متمرکز) انجام گرفته است. از بررسی فوق نتایج زیر حاصل شد:

۱. در ۲۸ استان تعداد ۱،۱۸۶،۶۴۱ عنوان کتاب فهرست نشده وجود دارد. ۲. سالانه حدود ۵۹۴،۶۹۷ عنوان کتاب به مجموعه کتابخانه‌ها افزوده می‌شود که باید سازماندهی شوند. ۳. تعداد زیادی از کتاب‌های سازماندهی شده به علل گوناگون نیاز به سازماندهی مجدد دارند. ۴. در مجموع، تعداد ۳۹۱ کتابدار در امور فهرست‌نویسی به طور مستقیم و یا غیر مستقیم مشارکت دارند. ۵. منابع و ابزارهای موجود، پاسخگوی نیازها نیست. ۶. فهرست رایانه‌ای در بسیاری از کتابخانه‌ها وجود ندارد و یا اطلاعات همه منابع در آنها وارد نشده است. ۷. خط‌مشی کنونی سازماندهی، هماهنگ، منسجم و مطلوب نیست. ۸. سازماندهی منابع به صورت کامل و استاندارد به بودجه قابل توجهی نیاز دارد.

۲. محسن حاجی زین‌العابدینی: «پروژه ارتباطات و مجامع علمی و انتشارات».

این پژوهش با هدف بررسی میزان آشنایی کتابخانه‌ها با مجامع علمی بین‌المللی و ملی؛ شناسایی وضعیت موجود ارتباطات و توجه به نیازهای بهره‌گیران و انتشارات در کتابخانه‌های عمومی کشور، ارائه راهکارها و پیشنهادهای کاربردی جهت بهینه‌سازی ارتباطات با توجه به شرایط فرهنگی، محیطی ایران، شناسایی مختصر وضعیت جامعه استفاده‌کننده جهت برنامه‌ریزی مناسب انجام گرفته است.

نتایج به دست آمده از این بررسی نشان می‌دهد: ۱. فقط ده کتابخانه دارای واحد روابط عمومی می‌باشند و این واحدها نیز دارای اهداف و وظایف مدون و تعریف شده‌ای نمی‌باشند. ۲. در مورد آشنایی با مجامع بین‌المللی و ملی، تعداد ۱۴۲ کتابخانه با مجامع بین‌المللی چون ایفلا، یونسکو و فید، تعداد ۱۱۲ کتابخانه با مجامع ملی چون کتابخانه ملی، دبیرخانه هیأت امنای کتابخانه‌های عمومی کشور، انجمن کتابداران ایران و خانه کتاب آشنایی دارند، و ۷۹ کتابخانه در زمینه‌های گوناگون نشست‌های علمی برگزار می‌کنند. ۳. تعداد ۱۵ کتابخانه دارای واحد انتشارات هستند و مطالبی همچون در قالب بروشور، خبرنامه، بولتن جهت معرفی منابع اطلاعاتی کتابخانه، منتشر می‌کنند.

در این پژوهش اطلاعات لازم جهت تصمیم‌گیری‌های مدیریتی و برنامه‌ریزی جهت بهینه‌سازی این مسائل در اختیار تصمیم‌گیران عمومی کشور قرار خواهد گرفت و ضمن آسیب‌شناسی وضعیت موجود به ارائه راهکارهای عملی و پیشنهادهای کاربردی جهت رفع کاستی‌ها پرداخته خواهد شد.

۳. طیبه شه‌میرزادی: «پروژه فراهم‌آوری و مجموعه‌سازی در کتابخانه‌ها».

این پژوهش با هدف شناسایی وضعیت موجود مجموعه‌سازی و رهنمودهای مراکز بین‌المللی در زمینه توسعه مجموعه کتابخانه‌های عمومی، بررسی وضعیت مجموعه‌سازی کتابخانه‌های عمومی در دیگر کشورها، ارائه راهکارهای جدید جهت بهینه‌سازی مجموعه‌سازی و پیشنهاد ایجاد مجموعه متوازن و سازمان یافته‌هماهنگ با اهداف کتابخانه‌های عمومی در ایران انجام گرفته است. بدین وسیله با انجام تحقیق حاضر فواید زیر حاصل می‌گردد:

۱. به نقاط ضعف و قوت بخش مجموعه‌سازی پی برد و در جهت رفع نقاط ضعف آن راهکارهایی پیشنهاد کرد. ۲. با بررسی تطبیقی استانداردهای بین‌المللی با وضعیت موجود مجموعه‌سازی این بخش را به سمت رهنمودهای مفید جهت مناسب‌سازی مجموعه سوق داد. ۳. ارائه راهکارهای مناسب‌سازی

باید برای ارتقای فرهنگ شرایط مطلوب و امکانات و مکان‌های لازم را در جامعه توسعه داد که یکی از این مکان‌ها کتابخانه‌های عمومی است.

مجموعه‌سازی در کتابخانه‌های عمومی می‌تواند افراد جامعه را بیشتر به کتاب و کتابخوانی علاقه‌مند نمود. ۴. تدوین خط‌مشی مدون در مجموعه‌سازی، ارزیابی و وجین مجموعه، امانت بین کتابخانه‌ای، تهیه و انتخاب منابع اطلاعاتی می‌تواند مجموعه کتابخانه‌ها را با کمیت و کیفیت بهتر در جهت رفع نیازهای اطلاعاتی جامعه استفاده‌کننده هدایت نماید. ۵. شناسایی نقاط ضعف و قوت مدیران کتابخانه‌ها را برای سیاست‌گذاری، توسعه و بهینه‌سازی مجموعه به‌نحو مطلوبی یاری می‌نماید.

از بررسی‌های انجام گرفته مشخص گردید، تقریباً تمامی کتابخانه‌های عمومی کشور فاقد هدف و خط‌مشی مکتوب بر اساس نیازهای منطقه و ویژگی‌های بومی در بحث مجموعه‌سازی می‌باشند.

ج گزارش نشست دوم

۱. دکتر مهرداد نیک‌نام: «پروژه حفاظت و نگهداری مواد کتابخانه».

این پژوهش با هدف شناسایی عوامل آسیب‌رسانی چون انسان (به دلیل استفاده مکرر، بی‌دقتی و عدم آگاهی)، رطوبت، دما، نور، آلاینده‌های هوا، قارچ‌ها، حشرات، چونندگان، اسیدها، بلایای طبیعی و جنگ‌ها و ضرورت اتخاذ سیاست‌هایی برای به حداقل رساندن خسارت‌های ناشی از عوامل آسیب‌رسان صورت گرفته است. در این پژوهش از نظر کتابداران با ۶۸/۲۵ درصد نسخه‌های چاپی در اولویت اول برای حفاظت و نگهداری مواد کتابخانه اختصاص دارد و بعد از آن به اسناد و مدارک، نسخ خطی، نشریات ادواری و ... توجه شده است. همچنین حدود ۹۶/۱۱ درصد کتابخانه‌های مورد بررسی فاقد سیستم اعلام خطر هستند.

۲. حسین مختاری معمار: «پروژه وسایل، تجهیزات و دلپذیر سازی فضای کتابخانه».

این پژوهش با هدف شناسایی وسایل و امکانات مورد استفاده در کتابخانه‌ها اعم از تجهیزات رایانه‌ای و جانبی، تجهیزات دیداری شنیداری، تکثیر، مرمت، وسایل چوبی، فلزی و عمومی موجود در کتابخانه‌ها انجام گرفته است.

اطلاعات آماری در این زمینه حاکی از آن است که کتابخانه‌های کشور از لحاظ فراوانی و تنوع وسایل و تجهیزات فقیر هستند و با وضعیت مطلوب فاصله زیادی دارند. همچنین در این بررسی بیش از ۱۵۰۰ عکس گرفته شده از بخش‌های مختلف کتابخانه‌ها، سردرها و نماهای ظاهری، سالن‌های ورودی، مخازن، سالن‌های مطالعه و نور و روشنایی نیز حاکی از آن است که کتابخانه‌های عمومی کشور با معیار و استانداردهای چیدمان و دلپذیرسازی فاصله زیادی دارند.

استخدام و همچنین دوره‌های آموزشی که تاکنون گذرانده‌اند و میزان رضایت از این دوره‌ها، چگونگی بهره‌گیری از رایانه و تجهیزات جانبی آن در محل کار، نیازهای آموزشی مرتبط با حوزه کامپیوتر، دوره‌های آموزشی تخصصی کتابداری و اطلاع‌رسانی مورد نیاز آنان و شیوه‌های موردنظر آنها در مدیریت آموزشی اطلاعاتی را کسب نمایند تا بدین وسیله با استفاده از شرح مشاغل موجود در این زمینه و تجربیات سایرکشورها در زمینه‌های آموزشی، استانداردهای آموزشی ایفلا و مصاحبه با صاحب‌نظران و کارشناسان این رشته به شناسایی دوره‌های آموزشی مرتبط دست یابد. در همین چارچوب نتایجی که از بررسی وضعیت آموزشی و مهارتی کارکنان کتابخانه‌های عمومی کشور و شناخت نیازهای آموزشی آنان از طریق پرسش‌نامه به دست آمد حاکی بر این است که ۵۵ درصد دارای تحصیلات دانشگاهی، ۴۵ درصد بدون تحصیلات دانشگاهی و نیز ۷۲ درصد فاقد تخصص لازم در رشته کتابداری و ۲۸ درصد دارای تخصص مرتبط با رشته کتابداری بوده‌اند. ۵۵ درصد دوره‌های آموزشی گذرانده را کاملاً مؤثر، ۴۵ درصد تا حدودی مؤثر و ۴ درصد بدون تاثیر دانسته‌اند. فقط ۱۶ درصد پاسخ‌دهندگان در کتابخانه محل فعالیت آنان از رایانه و تجهیزات جانبی استفاده می‌شود و ۸۱ درصد هیچ‌گونه توانایی استفاده از رایانه نداشته‌اند و تنها ۱۶ درصد تا حدودی با رایانه آشنا و ۳ درصد کاملاً با رایانه آشنایی داشته‌اند. ۹۲ درصد برای ارتقای مهارت‌های شغلی به دوره‌های آموزشی نیاز دارند و ۸ درصد اعلام کرده‌اند این دوره‌ها تاثیری در ارتقای مهارت‌های شغلی ندارد. نیاز به آموزش زبان برنامه‌نویسی رایانه‌ای نیز بیشتر مربوط به زبان‌های Visual Basic، Basic و Fortran از ۱۷ تا ۱۰ درصد می‌باشد؛ و ۵۱ درصد از پاسخ‌دهندگان دوره‌های پاره‌وقت و ۴۳ درصد دوره‌های تمام وقت و ۶ درصد دوره‌های خارج از وقت اداری را برای آموزش پیشنهاد کرده‌اند.

در نتیجه کسب مهارت‌های پایه در حرفه کتابداری و روزآمد نگه داشتن کتابداران از طریق آموزش مهارت‌ها و ابزارها و شیوه‌های نوین اطلاع‌رسانی، زمینه‌های لازم عملکرد مثبت و بهینه کتابداران را فراهم می‌کند.

۲. ناهید طباطبایی: «وضعیت پژوهش در کتابخانه».

این پژوهش با هدف حل مشکلات کاربردی و واقعی کتابخانه‌ها با تبدیل درست و علمی این مسائل و مشکلات به سؤال و مسأله پژوهش انجام گرفته است.

پژوهش در کتابخانه در سطح خرد، نیازمند آشنایی کتابداران و مدیران کتابخانه‌های عمومی با روش‌های اندازه‌گیری کیفی و کمی خدمات کتابخانه‌های عمومی، توانایی علمی و وجود انگیزه کافی برای تشخیص درست و دقیق مسائل و مشکلات واقعی و تبدیل صحیح این مسائل به پرسش‌ها و طرح‌های پژوهشی کاربردی و علمی، آشنایی با شیوه‌های گردآوری و تحلیل داده‌های آماری و توانایی نگارش و انتشار نتایج پژوهش‌های انجام شده می‌باشد.

۳. مهندس افضل پور به نمایندگی از سرین دخت عماد خراسانی «پروژه خدمات عمومی کتابخانه‌ها».

این پژوهش با هدف بهره‌گیری مفید و صحیح از اقدامات و مجموعه کتابخانه برای تامین نیازهای اطلاعاتی جامعه، بهبود اوقات فراغت افراد و همچنین ایجاد تفاهم و هماهنگی دو سویه میان کتابخانه و استفاده‌کنندگان آن، به شکل‌های مختلف و متداول مانند امانت، کار مرجع و پاسخگویی، برپایی همایش‌ها و نمایشگاه‌ها، ... صورت می‌گیرد.

خدمات کتابخانه‌های عمومی اقداماتی است که کتابخانه‌ها به طور مستقیم برای اعضا و مراجعان خود و به منظور علاقه‌مند کردن مردم به کتابخانه و کتابخوانی در داخل و خارج از کتابخانه عرضه می‌دارند که علاوه بر شناساندن کتابخانه در جامعه باعث افزایش تعداد اعضا و مراجعان به کتابخانه متشکل از هر طبقه و قشری می‌گردد. بدین ترتیب آگاهی‌رسانی، آموزش و فراگیری (غیررسمی)، ایجاد زمینه مناسب برای سرگرمی و لذت بردن نیز آرایه می‌گردد.

از یافته‌های به دست آمده از پرسش‌ها، اطلاعات زیر استخراج گردیده است:

تعداد اعضای فعال کتابخانه‌ها در کل کشور به تفکیک جنسیت شامل ۵۶ درصد زن و ۴۳ درصد مرد می‌باشند. همچنین ۵ درصد از کتابخانه‌های مورد پژوهش دارای عضو نابینا، ۳ درصد از آنها دارای عضو ناشنوا و ۸۹ درصد آنان دارای عضو معلول جسمی و ۳ درصد معلول ذهنی هستند؛ حدود ۸۰ درصد از خدمات مرجع کتابخانه‌ها به شکل پاسخگویی مستقیم به مراجعان حضوری صورت می‌گیرد؛ حدود ۳ درصد از کتابخانه‌ها امکان برخورداری از تسهیلات شبکه برای ارائه خدمات اطلاع‌رسانی دارند؛ آمارگیری تقریباً در تمام کتابخانه‌های عمومی صورت می‌گیرد و حدود ۹۰ درصد آن به طور ماهانه انجام می‌شود؛ کتابخانه‌های عمومی برای معرفی و شناساندن خود به جامعه از شیوه‌های مختلفی همچون: ارتباط با سایر کتابخانه‌های مستقر در منطقه و محله، تهیه و تنظیم منابع راهنمای انتشارات، خدمات پستی، برنامه‌های بازدید و جلسات آشنایی با کتابخانه استفاده می‌کنند.

آمار به دست آمده نشانگر آن است که «آمارگیری»، «کارامنت» و «خدمات مرجع به شکل پاسخگویی مستقیم» عمده تلاش و فعالیت کتابخانه‌های عمومی محسوب می‌شوند و دیگر موارد ذکر شده هر یک به گونه‌ای متفاوت ارائه می‌گردد.

روز دوم، پنج‌شنبه صبح

د گزارش نشست سوم

۱. دکتر مجتبی رجب‌بیگی: «پروژه نیروی انسانی و نیازهای آموزشی».

این پژوهش با هدف بررسی و شناخت کامل از ویژگی‌های کارکنان کتابخانه‌های عمومی کشور از نظر جنسیت، مدرک و رشته تحصیلی، پست سازمانی، سابقه کار و وضعیت

حیطه اختیارات، جایگاه نهادهای غیردولتی و NGOs، سیستم‌های اطلاعاتی و فرایندهای تصمیم‌گیری و ارزیابی نقش نهادهای ذینفوذ و ذیمدخل در اداره کتابخانه‌های عمومی.

از بررسی فوق نتایج زیر حاصل گردیده است: نامشخص بودن سیاست‌ها برای تصمیم‌گیری فعالیت کتابخانه‌های عمومی و عدم وجود مکانیزم‌های پیگیری و ضمانت اجرایی کافی برای اجرا شدن این تصمیمات، حاکم بودن دیدگاه بخشی‌نگر و ضعف ارتباطات بین واحدی در سطح دبیرخانه، عدم تقسیم مناسب اختیارات بین بخش‌های گوناگون، ضعف در به کارگیری بخش خصوصی در تاسیس و اداره کتابخانه‌ها و فراگیر نبودن کتابخانه‌های عمومی در سطح مراکز استان‌ها.

پرسش و پاسخ و تریبون آزاد

از جمله اقدامات به جا در این همایش در اختیار گذاشتن برگه‌های پرسش و پیشنهاد به شرکت‌کنندگان بود که بعد از هر نشست این برگه‌ها جمع‌آوری و پرسش‌های مربوط به هر پروژه به وسیله مجری آن پروژه پاسخ داده می‌شد. برگه‌های پیشنهادات و انتقادات که کم هم نبود و غالباً پیشنهادات جالب و انتقادات به جایی در آنها مطرح شده بود دسته‌بندی گردیده تا برای بررسی نهایی در مرحله سوم مورد استفاده قرار بگیرند.

در پایان همایش تریبون آزادی با حضور آقایان ملک‌احمدی، رنجبران، تقوی و حافظیان‌رضوی برگزار شد. عمده انتقادات و نظرات مطرح شده توسط کتابداران، اطلاع نداشتن از ریز برنامه‌های طرح و استفاده نشدن از تجربیات و نظرات آنان و وجود نکته‌هایی نامفهوم در پرسشنامه‌ها عنوان شد؛ که ملک‌احمدی در پاسخ به آنان تمامی کمبودهای عنوان شده اداری و معیشتی کتابداران را پذیرفته و اضافه نمودند: به دلیل کمبود امکانات در زمان کوتاهی قادر به رفع این نواقص نمی‌باشیم، اما با برگزاری این همایش به هدف اصلی که مشارکت و آشنایی اذهان کتابداران بود دست یافتیم و امیدواریم بتوانیم این طرح را در شهر یورماه امسال به مرحله نهایی برسانیم و پس از آن به اجرای مفاد آن فائق آییم.

از چندین نفر از کتابداران درباره این طرح پرسش شد که به اتفاق از برگزاری این همایش و توجه به مشکلات کتابخانه‌های عمومی و مطالعه و بررسی و ارائه راه حل‌های مناسب ابراز خشنودی کرده و از دست‌اندرکاران طرح تشکر کردند، اما معتقد بودند هر کار پژوهشی تا زمانی که به صورت کاربردی اجرا نشود در مورد آن نمی‌توان قضاوت نمود. لذا خواستار پیگیری مداوم و عملی شدن آن هستند تا همانند دیگر طرح‌های پژوهشی به فراموشی سپرده نشود.

همچنین نوش‌آفرین انصاری که از ناظران طرح مزبور می‌باشد در پاسخ به چگونگی عملکرد طرح و مشکلات کتابخانه‌های عمومی گفت: در مورد مجریان طرح باید گفت، تمامی همکاران در طرح مزبور بسیار خوب و فعال عمل کردند؛

همچنین در نظام مدیریتی کلان تمامی سیاست‌گذاری‌ها و تخصیص اعتبارات، تشویق و ترغیب برای حل مسائل و مشکلات واقعی کتابخانه‌های عمومی، اتخاذ راه کارهایی برای مسائل پژوهشی مدون شده به پژوهشی‌های کاربردی علمی و یا سفارش طرح‌های پژوهشی به سایر پژوهشگران به صورت پایان‌نامه‌های دانشجویی و تعریف مجراهای مناسب برای انتشار یافته‌های پژوهش‌های انجام شده و امکان اطلاع‌رسانی و برخورداری سایر کتابداران و مدیران کتابخانه‌های عمومی از نتایج این پژوهش‌ها براساس پژوهش‌های کاربردی انجام می‌گیرد.

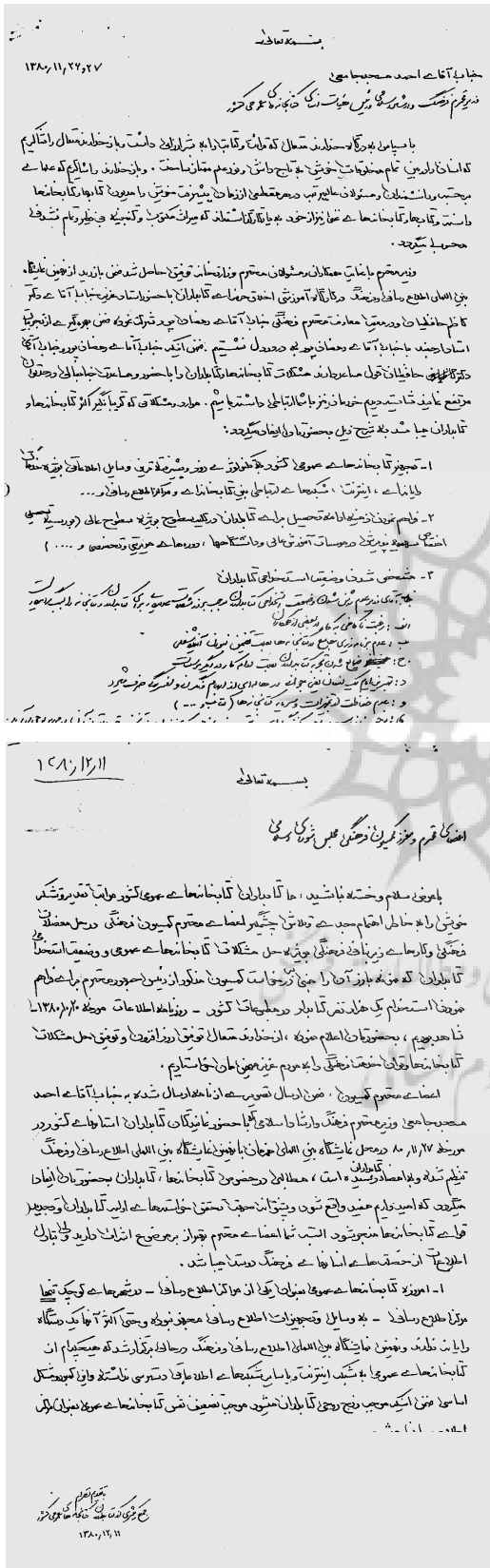
برخی نتایج به دست آمده از این یافته‌ها عبارت است از: کار جمع‌آوری آمار در ۲۵۸ کتابخانه انجام می‌شود. ۲۵ کتابخانه اصلاً به جمع‌آوری آمار نمی‌پردازند و ۵۳۷ کتابدار در سایر کتابخانه‌ها به این پرسش پاسخ نداده‌اند. ۲۴۳ نفر از جمع‌آوری آمار انگیزه فردی دارند و ۷۳۸ نفر نیز به دلیل اجبار سازماندهی به جمع‌آوری آمار می‌پردازند. در مورد قدمت جمع‌آوری آمار، ۳۱ کتابخانه کمتر از شش ماه، ۵۳ کتابخانه شش تا یک سال، ۱۲۴ کتابخانه از یک تا سه سال و ۵۱۴ کتابخانه بیش از سه سال کار جمع‌آوری آمار را انجام می‌دهند. در مورد توجه کتابداران به حل مشکلات کتابخانه‌های خود از این راه اندیشیده‌اند و ۳۰۶ پاسخ‌دهنده به این موضوع نیندیشیده‌اند.

۳. مهندس حبیب‌الله رعنائی به نمایندگی از طرف دکتر ابوالحسن فقیهی: «پروژه ساختار و تشکیلات کتابخانه‌ها». این پژوهش با هدف شناخت دقیق و جامع ساختار تشکیلاتی و سازمان کار کتابخانه‌های عمومی کشور انجام شده است و اطلاعاتی در سطح خرد و کلان گردآوری و با آموزه‌هایی از مطالعات تطبیقی مقایسه شده است.

با تاسیس اولین کتابخانه عمومی کشور در سال ۱۳۰۰ش و نیز شکل‌گیری سازمان کتابخانه‌های عمومی شهرداری در سال ۱۳۴۳، تقریباً یک سال بعد از آن قانون، تاسیس و اداره کتابخانه‌های عمومی تصویب شد. در سال ۱۳۵۳ هیأت امنای کتابخانه‌های عمومی رسماً فعالیت خود را در اداره امور کتابخانه‌های عمومی آغاز نمود، تا اینکه در سال ۱۳۶۸ دبیرخانه هیأت امنای کتابخانه‌های عمومی فعالیت خود را از سر گرفت.

در حال حاضر غیر از کتابخانه‌های عمومی تعدادی از کتابخانه‌های عمومی به وسیله چندین سازمان از جمله: سازمان فرهنگی، هنری شهرداری تهران، وزارت جهاد کشاورزی و سازمان اوقاف و امور خیریه و کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان اداره می‌شوند.

مشکلات و معضلات ناشی از عدم پاسخگویی ساختار فعلی به نیازهای متنوع و در حال رشد کاربران کتابخانه‌ها از یک سو و نیز تامین اهداف و رسالت از پیش تعیین شده کتابخانه‌ها از سوی دیگر در سطح خرد و کلان و در قالب عناوین زیر مورد بررسی و ریشه‌یابی قرار گرفته است: مبنای طراحی ساختار و تقسیم کار، مکانیزم‌های هماهنگی، تمرکز و عدم تمرکز افقی و عمودی،

اما درباره مشکلات کتابخانه‌های عمومی حرف بسیار است، در کتابخانه‌های عمومی بحث مجموعه‌سازی نابسامان است، عدم وجود بخش کودک و نوجوان و پرداختن به نیروی انسانی کارآمد از جمله مواردی است که بعد از نهایی شدن طرح، دولت باید وارد عمل شود و آن را حمایت کرده و به اجرا در آورد. چگونگی و نحوه حضور و عملکرد شوراهای شهر و نیز ارتباط آن با جامعه مدنی مطرح می‌شود که با برنامه‌ریزی بلند مدت بایست به نارسایی‌های موجود پرداخت.

قانون تأسیس و نحوه اداره کتابخانه‌های عمومی کشور

شایان ذکر است در قانون تأسیس و نحوه اداره کتابخانه‌های عمومی کشور که در تاریخ ۱۳۸۲/۱۲/۲۵ در ۱۵ ماده و هشت تبصره به تصویب رسید، وظایف و اختیارات هیأت امنای کتابخانه‌های عمومی کشور در ماده ۳ در نظر گرفته شده است که به شرح ذیل ذکر می‌شود. امیدواریم از تمامی اختیارات داده شده در این قسمت استفاده مفید شده و باعث پیشبرد اهداف طرح گردد.

ماده ۳ وظایف و اختیارات هیأت امنای کتابخانه‌های عمومی کشور به شرح زیر می‌باشد:

- الف - برنامه‌ریزی به منظور تأسیس، ساخت، تجهیز و توسعه و نظارت بر فعالیت کتابخانه‌های عمومی کشور.
- ب - تصویب دستورالعمل‌های لازم برای حمایت و نظارت بر ارائه خدمات کتابخانه‌های عمومی بخش خصوصی.
- ج - بررسی گزارش‌ها در خصوص وضعیت کتابخانه‌های عمومی و اتخاذ تصمیمات لازم.
- د - بررسی و تصویب بخش‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های مورد نیاز در زمینه‌های اداری، مالی، جذب و نگهداری نیروی انسانی، امور مربوط به اخذ درآمدها و کمک‌ها و نحوه هزینه کردن، تأمین کتاب و سایر منابع کتابخانه‌ای و تجهیزات، مبادلات با سایر مراکز فرهنگی و کتابخانه‌ها، عضوگیری، امانت دادن کتاب، تشکیل انجمن‌های کتابخانه‌های عمومی استان، شهرستان، بخش، شهر و روستا و هدایت فعالیت‌های آنها.

ه - تعیین معیارها و سرانه‌های مربوط به امور مختلف کتابخانه‌های عمومی و شاخص‌های لازم برای درجه‌بندی آنها.

و - بررسی و تصویب شرح وظایف، تشکیلات، ساختار، نحوه تأمین نیروی انسانی، ضوابط و مقررات مورد نیاز برای امور مالی و اداری دبیرخانه هیأت امنای و سایر موارد مرتبط با مأموریت‌های آن.

- ز - برنامه‌ریزی برای استفاده از امکانات کتابخانه‌ها در زمینه فعالیت‌های فرهنگی و هنری.
- ح - برنامه‌ریزی برای استفاده نابینایان از امکانات کتابخانه‌های عمومی.

در پایان بنا به گفته آقای حافظیان رضوی ما نیز آرزو می‌کنیم:

« طرح جامع، افسانه‌ای نیک از ما برای آیندگان
به یادگار بگذارد.»